

A PANDÉMIA NYELVE, RETORIKÁJA ÉS KOMMUNIKÁCIÓJA

LANGUAGE, RHETORIC AND COMMUNICATION OF THE PANDEMIC

Falyuna Nóra

rektori kabinetvezető, Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Budapest
egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar
Társadalmi Kommunikáció Tanszék
falyuna.nora@uni-nke.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A közegészségügyi válságokat társadalmi, politikai, kulturális és gazdasági események alakítják. Nemcsak a koronavírus-pandémia hat a társadalomra, hanem a társadalom is a pandémiára. A társadalomban élő emberek aggályai, félelmei, attitűdjei, hiedelmei hatnak arra, hogy milyen döntéseket hoznak, hogyan viszonyulnak a tudományos ajánlásokhoz, a kormányzati döntésekhez és az egészségügyi előírásokhoz, illetve melyik kommunikációs aktorban fognak bízni, milyen információforrásokat fogadnak el hitelesnek és követendőnek. Ezekre az attitűdökre és érzelmekre pedig hatással van az a diskurzus, amely az információs ökoszisztémában kialakul. A kommunikációval befolyásolni lehet, hogy egy válsághelyzetben hogyan konceptualizálják az emberek az eseményeket és a szereplőket, hogyan viselkednek, milyen információkra irányítják a figyelmüket, és milyen döntéseket hoznak. A hatékony kommunikációs stratégiák ezért kulcsfontosságúak válság idején. A tanulmányban olyan szempontokat, kérdéseket tekintek át, amelyek a nyelvtudomány és kommunikációtudomány területén tematizálták a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos vizsgálatokat, külön hangsúlyozva az infodémia mint kommunikációs jelenséget, a tudománykommunikációt, valamint a nyilvános kommunikáció során alkalmazott retorika kérdéseit. A tanulmány rávilágít annak fontosságára, hogy az ilyen komplex válsághelyzetben, amelynek során egyszerre zajlik politikai kommunikáció, egészségkommunikáció, tudománykommunikáció és válsághelyzetben, nélkülözhetetlen a humán- és a társadalomtudományok megállapításainak figyelembevétele, illetve a különböző tudományterületek hatékony együttműködése.

ABSTRACT

Public health crises are shaped by social, political, cultural and economic events. The coronavirus pandemic and the social context in which it plays out are fundamentally intertwined. The concerns, fears, attitudes and beliefs of people in society influence their choices and the ways they relate to scientific recommendations, government decisions and health regulations, and affect what communication actors they trust, and what sources of information they accept as credible and worth following. Their attitudes and feelings are conditioned in turn by the discourse developing in the broader information ecosystem. Communication can be used to influence how people conceptualize events and actors in a crisis situation, how they behave, what

information they focus their attention on and what decisions they make. Accordingly, effective communication strategies are key elements in times of crisis. This paper reviews the questions and perspectives that have framed the analysis of the coronavirus epidemic in the fields of linguistics and communication studies, with a particular emphasis on the notion of 'infodemic' as a communication phenomenon, on science communication and on the rhetoric of public communication. The study points to the importance of taking into account key findings in the humanities and social sciences, making the case for effective interdisciplinary cooperation in complex crises, which should play a role in the fourfold challenge of political communication, health communication, science communication and crisis communication.

Kulcsszavak: koronavírus-járvány, dezinformáció, tudománykommunikáció, retorika, nyelvészet

Keywords: coronavirus pandemic, disinformation, science communication, rhetorics, linguistics

1. BEVEZETÉS

A járványok társadalmi folyamatok. Nemcsak a pandémia hat a társadalomra, hanem a társadalom is a pandémiára (lásd ezzel kapcsolatban Marton Péter cikket is ebben a folyóirat-számban 555–564.). A válság hatékony kezelése a komplex társadalmi, politikai, kulturális, gazdasági kontextus figyelembevételével lehetséges. Bár a vírusra adott válaszokban az orvostudomány foglalta el a központi szerepet, a humán- és társadalomtudományok jelentősége hasonlóan nagy lehet. A tanulmányban néhány olyan szempontot és kérdést tekintek át, amelyek a nyelvtudomány és a kommunikációtudomány területén tematizálták a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos vizsgálatokat. A nyelvi változások és a kommunikáció vizsgálata képet ad a társadalmi diskurzus alakulásáról és alakításáról, így külön hangsúlyozom az infodémia mint kommunikációs jelenség, a tudománykommunikáció, valamint a nyilvános kommunikáció során alkalmazott retorika kérdéseit. A tanulmány célja egyrészt rávilágítani arra, hogy a nyelvészet és a kommunikációtudomány milyen meglátásokkal tud hozzájárulni a járvány kezeléséhez, másrészt kihangsúlyozni annak fontosságát, hogy egy komplex válsághelyzet kezelése a különböző tudományterületek együttműködését igényli.

2. NYELVTUDOMÁNY ÉS KOMMUNIKÁCIÓTUDOMÁNY JÁRVÁNY IDEJÉN

2.1. A pandémia nyelve és online kontextusa

A nyelvek változnak, reagálnak az új realitásokra, körülményekre, a társadalomban végbemenő változásokra. A vírus terjedésével egy ütemben terjednek az új kifejezések, amit felerősít a járvány mediatizáltsága és globalitása. Számos új szó és jelentés jött létre a pandémia következtében, beleértve ebbe a szakterminusokat

és a nem szaknyelvi kifejezéseket egyaránt. Több koronavírus-szótár is készült a különböző nyelvterületeken (magyarul lásd Veszelszki, 2020). Ezek a gyűjtések nemcsak kordokumentumok, hanem képet adhatnak arról, miként konceptualizálódott a pandémia okozta komplex társadalmi helyzet.

A járvány globalitása miatt rendkívül fontos feladattá vált továbbá a terminológiai munka, mivel kulcsfontosságú, hogy a tudományos kutatások haladásával az egyes fogalmak definíciójának változásai rögzítve legyenek. A globálisan zajló szakmai kommunikáció hatékonyságához nélkülözhetetlen, hogy az információátadást szolgáló szakmai, tudományos anyagok pontosak, következetesek és hozzáférhetőek legyenek a különböző nyelveken. Az EU terminológusai az IATE-ben, az Európai Unió terminológiai adatbázisában a SARS-CoV-2-vírussal és a Covid19-világjárvánnyal kapcsolatos többnyelvű gyűjteményt készítettek (URL1). Magyarországon megalakult a Covid1001 önkéntes szakfordítói csoport (URL2), elsősorban a nemzetközi publikációk és dokumentumok magyar nyelvű közzététele érdekében, de ismeretterjesztő cikkeket is fordítanak a nyilvánosság számára.

A pandémia idején megnőtt az infokommunikációs technológiák, a digitális platformok és az *online* kommunikáció jelentősége. Ez hatással volt az életvezetés, az ügyintézés, a kapcsolattartás, az oktatás, a munka számos aspektusára. Fontos ugyanakkor kiemelni a digitális egyenlőtlenség témáját, amelyet a digitális átállás felerősített (Nguyen et al., 2020). A digitális egyenlőtlenség nemcsak abban nehezítette az amúgy is hátrányos helyzetűek életét, hogy nem áll rendelkezésükre elegendő vagy megfelelő eszköz, hogy a digitális életvezetésben, oktatásban hatékonyan vegyenek részt, vagy hogy munkájukat otthonról végezhessék, hanem abban is, hogy korlátozza az információhoz való hozzáférést és a kommunikációban való részvétel lehetőségét. Ezzel együtt, a társadalmi egyenlőtlenségek további aspektusai is relevánsak a pandémiára adott válaszban (kiknek van lehetősége betartani az egészségügyi ajánlásokat, kik vásárolhatnak fertőtlenítőszerket, kik kerülhetik el a tömegközlekedést stb.) (lásd például Bavel et al., 2020; Chapman–Miller, 2020; Smith–Judd, 2020).

Az egyenlőtlenség témájához kapcsolódnak szociolingvisztikai szempontok is (Piller et al., 2020). A válságkommunikáció globalitása miatt elkerülhetetlen a többnyelvűség kérdése. Ez kapcsolódik a terminológia területéhez (hogy a szakmai, tudományos ismeretek több nyelven elérhetőek és érthetőek legyenek), továbbá kiemeli a nyelvi kisebbségek helyzetét. Adott államban az egyes nyelvi kisebbségek eleve jelentős nyelvi akadályokkal szembesülhetnek (például hivatali ügyek intézésekor), egy világjárvány idején pedig életbevágó a nyelvi akadályok csökkentése. Az információk közlésének nyelve és az információkra szorulóknak nyelvi repertoárja közötti eltérés a válságoknak a nyelvi kisebbségekre gyakorolt hatásait súlyosbítja a többségi lakossághoz képest (Uekusa, 2019). Az, ha a lakosság egy része nem fér hozzá az információkhoz megfelelő módon, a pandémia és az infodémia terjedéséhez is hozzájárulhat (Burke, 2020).

2.2. A pandémia retorikája: fogalmi metaforák és fogalmi keretezés

A nyelv nemcsak leírja a valóságot, hanem teremti is azt. A pandémia során alkalmazott kommunikációs stratégiák és a kialakult és kialakított társadalmi diskurzus megértése kulcsfontosságú a társadalom reakcióinak megértéséhez és hatékonyabb kezeléséhez.

A világvjárvány során alkalmazott kommunikációs stratégia lehet informatív, tájékoztató, hatékony viselkedésre ösztönző, de torzíthat, elbizonytalaníthat, és nem megfelelő cselekvésre is ösztönözhet. Számos vizsgálatot végeztek azzal kapcsolatban, hogy a hivatalos kommunikáció milyen retorikát követ, kiemelve, hogy milyen fogalmi metaforákkal és fogalmi keretezésekkel operál, és ennek milyen hatásai lehetnek. Cristina Jayme Montiel és szerzőtársai (2021) huszonhat ország vezetőinek politikai retorikáját vizsgálta és hasonlította össze ebben a tekintetben. A vezetők retorikája alakítja a pandémiával kapcsolatos kollektív jelentésalkotást (Spector, 2020; Bavel et al., 2020), és hatással van arra, hogyan értik meg az emberek a járványhelyzetet, hogyan érzékelik a veszélyt, hogyan élik meg a bizonytalanságot és a bizalmat, milyen döntéseket hoznak, milyen szereplőkben és információkban bíznak.

A fogalmi metaforákkal könnyen érthetővé tehető egy komplex jelenség, mivel egy ismerősebb, kézzelfoghatóbb fogalmon keresztül alakul a nehezebben megérthető fogalom megtapasztaltatása. A fogalmi metaforák nem pusztán retorikai eszközök, hanem a valóság értelmezésének fogalmi keretei (Lakoff, 1993). Mivel a valóság felfogása befolyásolja a világvjárványra adott reakcióinkat, az alkalmazott fogalmi keretek előnyei és hátrányai kulcskérdések (Sabucedo et al., 2020).

A pandémiát alakító retorika vizsgálatával foglalkozó elemzések a háború metaforájának gyakoriságát emelik ki (Sabucedo et al., 2020; Montiel et al., 2021). Ez a metafora egyértelműsége miatt jól használható: azonosítja az ellenséget, amit le kell győzni, és hatékony is lehet, mivel könnyebbé teheti az emberek felszólítását az ajánlások és szabályok betartatására, a védekezésre. Ugyanakkor károkat is okozhat (Craig, 2020), mivel a használat által aktiválódnak a háború fogalmi keretébe tartozó további elemek is, mint például az ellenállás, a hősiesség, a konfliktus, a szembenállás, az engedelmesség és az ellenség, a saját csoport védelme, az áldozatok, az otthoni front és a frontvonal, stratégiák és taktikák stb. (Sabucedo et al., 2020). Ez összetett következményekkel járhat egy olyan helyzetben, amikor nem egy valódi háborúval, hanem egy közegészségügyi, társadalmi és gazdasági kihívással néz szembe a világ. Egy hatalmas gazdasági, társadalmi, közegészségügyi válság egyetlen aspektusára való fókuszálás újabb társadalmi problémák forrásává válhat (Chapman–Miller, 2020). A fogalmi keret használata lehetővé teszi a megosztottság és polarizáció erősítését, a társadalmon belüli igazságtalan hatalmi viszonyok fenntartását vagy akár súlyosbítását (Montiel et al., 2021). Lehetővé teszi politikai érdekek előmozdítását, bizonyos célok legitimitását más

ügyekkel szemben, illetve a társadalmi, gazdasági, egészségügyi rendszert érintő problémák elfedését (Chapman–Miller, 2020). Erősítheti az autoriter vezetést is, amely a demokráciára és a vélemény szabadságra nézve jelenthet veszélyt (Sabucedo et al., 2020). Csorbulhat az átláthatóság és ellenőrizhetőség. A hadviselés eredendően a politika területére tartozó fogalom (Flusberg et al., 2018), így az azt idéző metaforák használatával átpolitizálódhat mind a járványhelyzet, mind annak kezelése (Chapman–Miller, 2020; Montiel et al., 2021).

A metafora tartományai közti megfelelések változtatásával, az egyes elemek kiemelésével, mások elrejtésével módosul a jelentésképzés dinamikája is: a háborús értelmezési keretben nemcsak a vírus lehet ellenség, hanem bármi egyéb. Ezzel összefüggésben például Connor M. Chapman és DeMond Shondell Miller (2020) vizsgálta, hogy az Egyesült Államokban hogyan használták korábban is különféle társadalmi ügyek retorikájában a háborús metaforáját, például a szegénység elleni harc vagy a kábítószer elleni harc konstruálásában. A szegénység ellenségként való keretezése nyomán a szegény emberek is célpontokká, a kábítószer ellenségként való keretezéséből következően a belvárosi negyedek leigázandó háborús övezetökké válhatnak. Ezekben a harcokban vannak győztesek és vesztesek, áldozatok és hősök, hibások vagy hibáztathatók stb. Komplex társadalmi problémák ilyen leegyszerűsítése nemcsak a megértést, hanem a megbélyegzést is segíti, illetve az áldozatok helyzetét is relativizálhatóvá teheti (Chapman–Miller, 2020; Bavel, 2020). A megosztottság helyett tudatosítani kell az emberekben, hogy mások lehetőségének növelése az intézkedések betartására és a megelőzést segítő eszközökhöz való hozzáférésre a saját maguk számára is előnyös (Bavel, 2020). Már csak azért is, mert az áldozatok nemcsak az elhunytak, attól eltérő értelemben „áldozat” a „hősök” (például az egészségügyi dolgozók) munkája is, sőt a lakosság által elszenvedett korlátozások kapcsán is beszélhetünk áldozatról. Ha a kommunikáció ellentmondásos, bizonytalanságokat szül, megosztottságot teremt, fenntartja az ellenségképet, a negatív érzések fokozódásához járul hozzá, úgy az emberek kevésbé lehetnek hajlandók áldozatot hozni másokért, lévén ennek előnyei bizonytalanok (Bavel et al., 2020).

Világjárvány idején annak elfogadása, hogy egy közösségben, egymással kölcsönhatásban élünk, és egyéni cselekvéseink, döntéseink hatással vannak másokra, ezáltal ránk is, kulcsfontosságú. Bár a válságkommunikáció szempontjából fontos, hogy az emberek felfogják a veszélyt és a kockázatokat, de egy elkerülhetetlenül félelmet és szorongást keltő helyzetben a szorongás felerősítése aktívalhatja a túlélési ösztönhöz kapcsolódó kognitív és érzelmi mechanizmusokat. A közösségi szempontok relevanciája csökkenhet az egyén számára, és helyére léphet az önző cselekvés (gondoljunk az élelmiszerek túlzott egyéni felhalmozására a világjárvány kezdetén) (Bavel et al., 2020). Az önös szempontok potenciálisan veszélyeztetik nemcsak mások életét és egészségét, hanem a saját egészséget is (Bavel et al., 2020).

Olyan fogalmi metaforák használatával érdemes tehát átkeretezni a helyzetet, amely a másokkal való törődés és együttműködés érzését ébreszti fel, a közös identitást erősíti, és a megosztottságot csökkenti, azzal együtt pedig a nyilvános kommunikációnak nem a szorongás érzetét célszerű erősíteni, kerülni kell a pánikkeltést – már csak azért is, mert a pandémia nyomán kialakult infodémiát (lásd következő alfejezet) tápláló összeesküvés-elméletek és áltudományos meggyőződések retorikája szintén az ellenségképgyártásra és részben a harc fogalmi metaforájára épít (vö. Falyuna et al., 2022).

2.3. Infodémia

A pandémia kezdetén a tudás-előállítás folyamata és a nyilvánossággal való kommunikáció egy időben zajlott. Mivel ez a válság nemcsak a közegészségügyet érinti, ezért az információk nemcsak a betegségről, egészségről és a tudományos ismeretekről szólnak, hanem a politikáról, a gazdaságról, a társadalomról is. Ez a komplex helyzet így nemcsak ismeretlen volt eleinte, hanem rendkívül bonyolult is. Egyszerre és együtt zajlott, zajlik a politikai kommunikáció, az egészségkommunikáció, a tudománykommunikáció és a válságkommunikáció. A hiteles információk között is számos ellentmondás van. A kommunikációban rengeteg aktor vesz részt, a közösségi médiában pedig nemcsak a szakértők és a professzionális kommunikátorok, hanem tulajdonképpen bárki bármit terjeszthet, megoszthat. Természetes emberi igény az informálódás, a tájékozódás, egy világjárvány idején ez az igény még inkább felerősödik. Ugyanakkor egy bizonytalan, félelmet, szorongást keltő helyzetben könnyebben tudnak kialakulni és hatni megtévesztő, elbizonytalanító információk (Falyuna, 2020; Vraga–Jacobsen, 2020). A dezinformáció különböző formáinak (álhírek, áltudományos meggyőződések, összeesküvés-elméletek) terjesztésének és terjedésének kedvez a korunkat meghatározó információs, kommunikációs és médiakörnyezet. A megtévesztő információk alááshatják az egészségügyi intézményekbe, programokba és a szakértői véleményekbe vetett bizalmat. Mindez az egészségügyi ajánlások be nem tartását eredményezheti, és hozzájárulhat a koronavírus terjedéséhez (Islam et al., 2020). A Covid19 elleni védőoltások megjelenésével tovább nőtt a dezinformáció terjedése (Bavel et al., 2020; Rzymiski et al., 2021).

Az adott témában laikusnak számító egyének az egymásnak ellentmondó információk hitelességét az igazságtartam alapján nehezebben tudják ellenőrizni, hiszen nem a téma szakértői. Az emberi viselkedést és döntéseket az egyéni meggyőződések, a tapasztalatok, az érzelmek és az attitűdök nagyban befolyásolják (Schwarz, 2012). Az a kommunikációs stratégia lesz tehát a sikeres, amely nemcsak a tájékoztatásra ügyel, hanem reagálni tud az emberek viselkedési és gondolkodási mintáira. Az áltudományos és összeesküvés-elméletek közvetlenül káros hatására mutatott rá a koronavírus-járvány nyomán kibonta-

kozott infodémia (URL3). A világvjárvány elleni védekezés képessége nagyban függ a lakosság attitűdjétől és viselkedésétől, az pedig nagyban függ a dezinformáció elleni védekezés hatékonyságától. Mivel a világvjárvány egy rendkívül komplex társadalmi probléma, amely a gazdasági és társadalmi biztonságot is meghatározza, a dezinformáció felfogható nemzetbiztonsági fenyegetésként is (Sługocki–Sowa, 2021).

2.4. Tudománykommunikáció

A tudománykommunikációban is nagyobb relevanciájuk lett az online felületeknek. Ezek hasznos lehetőségeket adtak a tudósok kezébe mind a tudományos ismeretterjesztő, mind a tudományos közösséggel való együttműködő, valós idejű, globális kommunikációra, tudáscserére.

Egy globális járvány idején, amikor az információ szélesebb körben és gyorsabban terjed, és terjednie is kell a tudományos haladás érdekében, a tudás, előállítás folyamata és a tudományos kommunikáció egy időben zajlik.

A tudomány gyorsan reagált a világvjárványra, és a fertőzés első megerősített esetét követő tíz hónapon belül több mint 125 000 tudományos cikket tettek közzé a Covid19 témájában. Ezek közül több mint 30 000 online elérhető, preprint anyag volt (részletesen lásd Fraser et al., 2021). A világvjárvány felerősítette ezek szerepét, megmutatta előnyeiket, azonban rávilágított a veszélyeikre is (Koerber, 2021). A preprint anyagok hatalmas mennyisége megnehezítette a publikálható cikkek szűrési folyamatait, holott épp ebben a helyzetben mindennél fontosabb a pontatlan, megalapozatlan információk, tévedések publikálásának elkerülése. Az ellenőrizetlenül közzétett anyagok ugyanis hozzájárulhatnak az áltudományos információk, az összeesküvés-elméletek és az álhírek terjedéséhez, ahogy arra Amy Koerber (2021) konkrét eseteket is hoz példaként.

Az online felületek kritikus fontosságúak voltak a tudomány nyilvánossággal való kommunikációjában is. Lehetővé teszik a különböző célközönségek felé történő – és a velük való – kommunikálást. A folyamat részvételre és interakcióra ad lehetőséget, ennek pedig velejárója a tudósok részvétele a közéletben, illetve a nyilvánosság bevonása és abból eredő nagyobb rálátása a tudománytartalom-előállítás folyamatára.

A járvány kezelésének fajsúlyos pontja, hogy a nyilvánosság hogyan érzékeli és érti meg a kockázattal és a veszélyekkel kapcsolatos üzeneteket, az új tudományos ismereteket, vagy éppen a járvány kezelésével kapcsolatos információkat. Így a tudomány nyilvánossággal való kommunikációja és a válságkommunikáció összeér (Malecki et al., 2021).

Az egészséget fenyegető tényleges veszélyek és az azokat alátámasztó tudományos ismeretek a kockázatészlelésnek azonban csak az egyik aspektusát képezik. A veszélyre adott reakciót alakítják az egyéni meggyőződések, érzelmek, attitű-

dök is. Fontos megérteni, hogy valójában milyen tényezők alakítják az emberek tudományhoz való viszonyát és kockázatérzékelését (Malecki et al., 2021).

A válságkommunikációnak nemcsak a veszély és az intézkedések megértésében, hanem a negatív érzések kezelésében is fontos szerepet kell játszania. A félelem megcélzása nemcsak hasznos, hanem káros is lehet (lásd fentebb, a *2.2-es szakaszban*). Akkor lehet célravezető, ha az emberek értik, miért szükséges változtatniuk a viselkedésükön, és úgy érzékelik, hogy hatékony és előnyös is, amit tesznek (Malecki et al., 2021). Enélkül a pusztá félelemkeltés védekező, ellenkező reakciókat válthat ki.

A tudománykommunikáció egy ilyen komplex kommunikációs helyzetben nem alapulhat csak a deficitmodellen, vagyis a hiányzó vagy annak vélt ismeretek közlésén. Olyan tudománykommunikációs gyakorlatokra van szükség, amelyekben a tudományos ismeretek pusztá átadása, a legfeljebb a deficit megszüntetésére és a tudományos műveltség növelésére törekvő, a társadalomtól elszigetelten dolgozó, a nyilvánosságot maximum tájékoztató és oktató tudósok helyett a nyilvánossággal való párbeszédre képes tudományos szereplők játsszák a főszerepet (Falyuna, 2020).

A hatékony kommunikáció megtervezéséhez szükséges a közönség igényeinek, érzelmeinek, félelmeinek és attitűdjeinek felmérése és figyelembevétele is, illetve a tudománykommunikációs stratégiák kidolgozásához a kommunikációs szakemberekkel való együttműködés (Fischhoff, 2019). Ebben segítségünkre lehet az áltudományos és összeesküvés-elméletek elemzése is, amivel feltárhatók azok az aggályok és kérdések, amelyek bizalmatlanságot váltanak ki az emberekben, és amelyeken keresztül a megtévesztő üzenetek is hatni tudnak (Falyuna, 2022).

Egy betegséggel kapcsolatban bizonytalanság adódhat abból, ha az információk ellentmondásosak, hiányosak vagy nem kielégítőek; ha az információk nehezen érthetőek; és ha nem egyértelmű a betegség jövőbeli kimenetele, valószínűsége vagy kockázata (Finset et al., 2020). Ezért különösen fontos a pontos és következetes kommunikáció az azt végző aktorok részéről, továbbá az ellentmondásokból fakadó bizonytalanságok elkerülése érdekében a tudományostudás-előállítás folyamatának kommunikálása is. Ha az emberek nemcsak tudományos ismereteket kapnak, hanem értik is, hogyan működik a tudomány, értik az információk és tudás előállításának, értelmezésének folyamatát, és hatékonyan tudják is használni ezt a tudást, akkor nemcsak a bizalmi viszonyok orvoslására lesz lehetőség, hanem olyan reflexióra is, amelynek eredményeként meg tudják állapítani, ha valaki például tekintéllyel vagy a tudományos kommunikációval megtéveszteni vagy manipulálni próbál (Falyuna, 2020; vö. még Rzymiski et al., 2021).

Fontos továbbá a tartalmak közérthetősége, ami nemcsak a szakkifejezések kerülését jelenti a nyilvánossággal való kommunikáció során, hanem azt is, hogy az adott tartalom valóban releváns legyen a befogadók számára, és motiválja őket

azok befogadására (vagyis jól azonosított célközönségeket lehessen megszólítani). A közérthető nyilvános tartalmak előállítását segítheti, ha a 2.1. szakaszban tárgyalt szótárak a köznyelvbe került terminusok jelentésének közérthető magyarázatát is elvégzik, illetve, ha készülnek és elérhetőek olyan terminológiai adatbázisok, amelyek nemcsak a szakemberek számára tartalmazzák egyes kifejezések definícióját, hanem közérthető magyarázatokat is adnak, amelyeket akár az újságírók, médiamunkások is felhasználhatnak a tartalomgyártás során (Falyuna, 2022).

3. ZÁRSZÓ

A társadalomban élő emberek aggályai, félelmei, attitűdjei és hiedelmei hatnak arra (lásd Krekó Péter cikkét ebben a folyóirat-számban 621–630.), hogy milyen döntéseket hoznak, hogyan viszonyulnak a tudományos ajánlásokhoz, a kormányzati döntésekhez és az egészségügyi előírásokhoz, illetve, hogy mely kommunikációs aktorokban és információforrásokban bíznak. Ezekre az attitűdökre és érzelmekre pedig hatással van az a diskurzus, amely az információs ökoszisztémában kialakul.

A humán- és a társadalomtudományok eredményei mutatják meg azt, hogy adott társadalomban milyen eljárások, korlátozások, javaslatok és előírások lesznek sikeresek. Eredményeik megalapozhatják a kormányzati döntéseket, segíthetik az orvostudomány meglátásainak és eredményeinek alkalmazását a gyakorlatban, és azzal együtt a hatékony társadalmi kommunikáció stratégiájának kidolgozását. Ennek felismerésére már csak azért is szükség van, mert számos esetben egyes kérdéskörök szakértői a saját szakterületükön túlnyúló kérdésekben is megszólalnak nyilvánosan. A különböző tudományos ismereteknek a tudományos közösségen belüli hatékony átadása-megosztása így a nyilvánossággal való kommunikáció érdekében is releváns.

Nem csupán arról van tehát szó, hogy a kríziskezeléshez a különböző humán- és társadalomtudományi vizsgálatokat is fontos figyelembe venni – ugyanilyen fontos az együttműködés a természettudományok és a humán- és társadalomtudományok között, a multi- és interdiszciplináris kutatások ösztönzése, a globális, nemzetközi platformok biztosítása a kutatók számára, és a konszenzusos stratégiák és stratégiai ajánlások megfogalmazása (WHO, 2020).

IRODALOM

- Bavel, J. J. V. – Baicker, K. – Boggio, P. S. et al. (2020): Using Social and Behavioural Science to Support COVID-19 Pandemic Response. *Nature Human Behaviour*, 4, 5, 460–471. DOI: 10.1038/s41562-020-0884-z, <https://www.nature.com/articles/s41562-020-0884-z>

- Burke, F. (2020): The Dangers of Misinformation and Neglecting Linguistic Minorities During a Pandemic. *Horizon: The EU Research & Innovation Magazine*, 16 April 2020. <https://bit.ly/3CL4oLq> (Utolsó megtekintés: 2021. 12. 04.)
- Chapman, C. M. – Miller, D. S. (2020): From Metaphor to Militarized Response: The Social Implications of “we are at war with COVID-19” – Crisis, Disasters, and Pandemics Yet to Come. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40, 9, 1107–1124. DOI: 10.1108/IJSSP-05-2020-0163, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJSSP-05-2020-0163/full/html>
- Craig, D. (2020): Pandemic and its Metaphors: Sontag Revisited in the COVID-19 Era. *European Journal of Cultural Studies*, 23, 6, 1025–1032. DOI: 10.1177/1367549420938403, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1367549420938403>
- Falyuna N. (2020): Az áltudományosság koronázatlan királyai. *E-nyelv Magazin*, 2, <http://e-nyelv-magazin.hu/2020/05/18/az-altudomanyosság-koronazatlan-kiralyai/> (Utolsó megtekintés: 2021. 12. 04.)
- Falyuna N. (2022): *Az áltudományos diskurzus jellemzői. Az újmédiában megjelenő áltudományos tartalmak nyelvészeti-kommunikációs elemzése*. Disszertáció. Kézirat. Budapest: ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola
- Falyuna, N. – Krekó, P. – Berkes, R. (2022): Álszent antikapitalisták. Nyereségvágyból terjesztett áltudományos dezinformáció az interneten. *Political Capital*. https://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/PC_Tanulmany_AlszentAntikapitalistak_2022_02.pdf
- Finset, A. – Bosworth, H. – Butow, P. et al. (2020): Effective Health Communication—A Key Factor in Fighting the COVID-19 Pandemic. *Patient Education and Counseling*, 10, 5, 873–876. DOI: 10.1016/j.pec.2020.03.027, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0738399120301853?via%3Dihub>
- Fischhoff, B. (2019): Evaluating Science Communication. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA*, 116, 16, 7670–7675. DOI: 10.1073/pnas.1805863115, <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1805863115>
- Flusberg, S. J. – Matlock, T. – Thibodeau, P. H. (2018): War Metaphors in Public Discourse. *Metaphor and Symbol*, 33, 1, 1–18. DOI: 10.1080/10926488.2018.1407992
- Fraser, N. – Brierley, L. – Dey, G. et al. (2021): The Evolving Role of Preprints in the Dissemination of COVID-19 Research and Their Impact on the Science Communication Landscape. *PLOS Biology*, 19, 4, e3000959. DOI: 10.1371/journal.pbio.3000959, <https://journals.plos.org/plosbiology/article?id=10.1371/journal.pbio.3000959>
- Islam, M. S. – Sarkar, T. – Khan, S. H. et al. (2020): COVID-19–Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A Global Social Media Analysis. *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 103, 4, 1621–1629. DOI: 10.4269/ajtmh.20-0812, <https://www.ajtmh.org/view/journals/tpmd/103/4/article-p1621.xml>
- Koerber, A. (2021): Is It Fake News or Is It Open Science? Science Communication in the COVID-19 Pandemic. *Journal of Business and Technical Communication*, 35, 1, 22–27. DOI: 10.1177/1050651920958506, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1050651920958506>
- Krekó P. (2022): Dezinformáció, áltudomány és koronavírus-világjárvány szociálpszichológiai megközelítésben. *Magyar Tudomány*, 183, 5, 621–630.
- Lakoff, G. (1993): The Contemporary Theory of Metaphor. In: Orthony, A. (ed.): *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press, 202–251. DOI: 10.1017/CBO9781139173865.013
- Malecki, K. M. C. – Keating, J. A. – Safdar, N. (2021): Crisis Communication and Public Perception of COVID-19 Risk in the Era of Social Media. *Clinical Infectious Diseases*, 72, 4, 697–702. DOI: 10.1093/cid/ciaa758, <https://academic.oup.com/cid/article/72/4/697/5858208>
- Marton P. (2022): A SARS-CoV-2/Covid19-világjárvány nem biológiai tényezői. Bevezetés. *Magyar Tudomány*, 183, 5, 555–564.

- Montiel, C. J. – Uyheng, J. – Dela Paz, E. (2021): The Language of Pandemic Leaderships: Mapping Political Rhetoric During the COVID-19 Outbreak. *Political Psychology*, 2021 Apr 23. DOI: 10.1111/pops.12753, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8250800/>
- Nguyen, M. H. – Gruber, J. – Fuchs, J. et al. (2020): Changes in Digital Communication During the COVID-19 Global Pandemic: Implications for Digital Inequality and Future Research. *Social Media + Society*, 6, 3 DOI: 10.1177/2056305120948255, <https://bit.ly/3KDhM6R>
- Piller, I. – Zhang, J. – Li, J. (2020): Linguistic Diversity in a Time of Crisis: Language Challenges of the COVID-19 Pandemic. *Multilingua*, 39, 5, 503–515. DOI: 10.1515/multi-2020-0136, <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/multi-2020-0136/html?lang=en>
- Rzymiski, P. – Borkowski, L. – Drąg, M. et al. (2021): The Strategies to Support the COVID-19 Vaccination with Evidence-Based Communication and Tackling Misinformation. *Vaccines*, 9, 109. DOI: 10.3390/vaccines9020109, <https://www.mdpi.com/2076-393X/9/2/109>
- Sabucedo, J. – Alzate, M. M. – Hur, D. U. (2020): COVID-19 and the Metaphor of War (COVID-19 y la metáfora de la guerra). *International Journal of Social Psychology*, 35, 618–624. DOI: 10.1080/02134748.2020.1783840, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02134748.2020.1783840>
- Schwarz, N. (2012): Feelings-as-information Theory. In: Van Lange, P. – Kruglanski, A. W. – Higgins, E. T. (eds.): *Handbook of Theories in Social Psychology*. Thousand Oaks (CA): Sage Publications, 289–308. https://dornsife.usc.edu/assets/sites/780/docs/schwarz_feelings-as-information_7jan10.pdf
- Sługocki, W. L. – Sowa, B. (2021): Disinformation as a Threat to National Security on the Example of the COVID-19 Pandemic. *Security and Defence Quarterly*, 35, 3, 63–74. DOI: 10.35467/sdq/138876, <https://bit.ly/3pYdnn2>
- Smith, J. A. – Judd, J. (2020): COVID-19: Vulnerability and the Power of Privilege in a Pandemic. *Health Promotion Journal of Australia*, 31, 2, 158–160. DOI: 10.1002/hpja.333, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/hpja.333>
- Spector, B. (2020): Even in a Global Pandemic, There's No Such Thing as a Crisis. *Leadership*, 16, 3, 303–313. DOI: 10.1177/1742715020927111, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1742715020927111>
- Uekusa, S. (2019): Disaster Linguicism: Linguistic Minorities in Disasters. *Language in Society*, 48, 3, 353–375. DOI: 10.1017/S0047404519000150, <https://bit.ly/3MMWpqk>
- Veszelszki Á. (2020): *Karanténszótár*. Budapest: Interkulturális Kutatások
- Vraga, E. K. – Jacobsen, K. H. (2020): Strategies for Effective Health Communication during the Coronavirus Pandemic and Future Emerging Infectious Disease Events. *World Medical & Health Policy*, 12, 233–241. DOI: 10.1002/wmh3.359, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/wmh3.359>
- WHO (2020): *Covid 19. Public Health Emergency of International Concern (PHEIC). Global Research and Innovation Forum: Towards a Research Roadmap*. <https://digitallibrary.un.org/record/3859866?ln=en> (Utolsó megtekintés: 2021. 12. 04.)

URL1: *COVID-19 Multilingual Terminology in IATE*. <https://data.europa.eu/data/datasets/covid-19-multilingual-terminology-on-iate?locale=hu>

URL2: A COVID1001 honlapja: <https://www.covid1001.hu/>

URL3: *WHO, Infodemic*. https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1